

JINA..... NAMBARIKIDATO.....

102/2

KISWAHILI

LUGHA

KARATASI YA PILI

JULAI/AGOSTI 2018

MUDA: SAA 2 ½

MTIHANI WA MWISHO WA MUHULA WA PILI KIDATO CHA NNE

MAAGIZO

- (a) Jibu maswali **yote**.
(b) Majibu yako yaandikwe katika nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA	80	

1. UFAHAMU (alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

Suala la mahusiano ya wanadamu katika jamii, uainishaji wake na uathirikaji wake limewashughulisha wataalamu wa elimu jamii kwa dahari ya miaka. Suala hili huwatafakarisha wataalamu hao kutokana na umuhimu wake katika maisha ya binadamu, msingi mkuu wa uinishaji wa mahusiano hayo ni kukichunguza kipindi cha mahusiano yenyewe. Yapo mahusiano baina ya waja ambayo yanachukua muda mfupi, kwa mfano saa au dakika chache, na mengine ambayo huenda yakachukua miaka ayami.

Mahusiano ya muda mrefu kabisa ni yale yanayojulikana kama mahusiano ya kudumu inamkinika kudai kuwa miundo ya kijamii, kisiasa na kiuchumi huweza kuyadhibiti mahusiano hayo kwa kiasi kikubwa. Watu wengi huitikadi kuwa uhusiani uliopo baina ya mtu na jamaa yake utachukua muda mrefu, na kwa hivyo ni uhusiano wa kudumu. Hali hii hutokana na uhalisi kuwa tunahusiana na jamaa zetu kwa kipindi kirefu labda tangu ukembe hadi utu uzima wetu. Uhusiani huu hautarajiwi kuvunjwa na umbali wa masafa baina yetu; tutaendelea kuwasiliana kwa barua au, katika enzi hii ya utandawazi, kwa kutumia nyenzo za teknohama kama mtandao na simu za mkononi, na kudumisha uhusiano wetu wa kijamaa. Hata hivyo, inawezekana baadhi ya mahusiano ya kijamaa yasiwe ya kudumu. Matalan, uhusiano uliopo baina ya mke na mume, na ambao unatarajiwa kuwa wa kudumu au kipindi kirefu, unaweza kuvunjwa kwa kutokea kwa talaka. Talaka hiyo inavunja ule uwezekano wa uhusiano wa kudumu unaofubakwa na sitiari ya pingu za maisha.

Katika ngazi ya pili, mahusiano ya kiwango cha wastani, kuna mahusiano yanayohusisha marafiki zetu maishani, shuleni au kwenye taasisi zozote zile, majirani zetu, wenzetu katika mwahali mwa kazi, washirika kwenye sehemu za ibada au za burudani na wenzetu kwenye vyama tofauti na makundi ya kujitolea. Inawezekana kudahili kuwa baadhi ya mahusiano haya, hususan baina ya marafiki na majirani huweza kuwa ya miongo na daima. Hali hii huweza kutegemea muundo na mfano wa jamii. Kwa mfano, kwa majirani wanaoishi kwenye janibu, fulami mahususi, na kwa miaka tawili bila ya kuhajiri. Uhusiano wao na majirani huweza kuwa wa kudumu. Hali hii **inasigana** na hali iliyoko kwenye maisha ya mijini. Maisha ya mijini yana sifa ya kubadilikabadilika. Isitoshe, kutokana na mfumo wa maisha ya kibepari **yameghoshi** ubinafsi mwingi. Mawimbi ya mabadiliko na ubinafsi huweza kuumomonyoa ukuta wa uhusiano wa kudumu.

Mwelekeo wa maisha ya siku hizi ya uhamaji kutoka maeneo au viambo walikoishi watu unasababisha kupombojea kwa mahusiano ya kudumu baina yao na majirani zao. Uhusiano kati ya wenza katika mazingira ya kazi unahusiana kwa kiasi fulani na ule wa majirani. Vimbunga vya ufutwaji kazi, ubadilishaji wa kazi, hali zisizotegemewa na mifumo ya kimataifa pamoja na hata mifumo ya kisiasa huweza kuathiri mshikamano wa wanaohusika kazini.

Kiwango cha mwisho cha mahusiano ni uhusiano wa mpito au wa muda mfupi. Mahusiano ya aina hii hujiri katika muktadha ambapo pana huduma fulani. Huduma hizi zinaweza kuwa dukani, kwenye sehemu za ibada, kwenye kituo cha mafuta, kwa kinyozi, kwa msusi na kadhalika. Kuna sababu kadha zinazotufanya kuyazungumzia mahusiano ya aina hii kama ya mapito. Kwanza, uwezekano wa mabadiliko ya anayeitoa huduma hiyo ni mkubwa. Si ajabu kuwa unaporudi kwa kinyozi au msusi unatambua aliyekushughulikia hayupo. Hata hivyo, kuna **vighairi** hususa pale ambapo mtoa huduma anayehusika ni yule mmoja.

Mahusiano ya mpito yanatawaliwa na “uhusiano wa chembe”. Uhusiano wa chembe chembe, bidhaa ya mfumo wa kibepari, unamaanisha kuwa kinachomshughulisha mtu ni chembe ndogo tu ya mwenzake. Chembe hiyo inaweza kuwa huduma, kwa mfano, gazeti analokuuzia mtu, kiatu anachokushonea, nguo anazokufulia, ususi anaokufanyia n.k. mahusiano ya aina hii yametovukwa na hisia za utu na ni zao la mifumo ya kisiasa na kiuchumi na kijamii. Mtu anayehusiana na mwenzake kwa misingi ya chembe ndogo tu, huenda asijali kama mwenzake amekosa chakula, amefutwa kazi, amefiliwa na kadhalika.

Suala kuu tunalopaswa kujiuliza ni: Je, tunahusiana vipi na jamaa zetu, taasisi zetu, marafiki zetu na majirani zetu? Je, uhusiano wetu na raia wenzetu ni wa aina gani? Je, uhusiano wetu na nchi yetu ni wa mpito au ni wa kudumu?

Maswali

(a) Taja kigezo muhimu cha kuzungumzia mahusiano. (alama1)

.....
.....

(b) Eleza imani ya watu kuhusu uhusiano baina ya jamaa. (alama1)

.....
.....

(c) Fafanua athari ya teknolojia kwenye mahusiano ya watu. (alama 2)

.....
.....
.....

(d) Eleza sababu nne kuu za kuharibika kwa mahusiano katika maisha ya leo (alama 4)

.....
.....
.....
.....

- (e) Taja sifa kuu ya mahusiano ya muda mfupi. (alama2)

- (f) Je, kifungu hiki kina ujumbe gani mkuu? (alama 2)

- (g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumiwa katika kifungu. (alama3)
- (i) inasigana

- (ii) yameghoshi

- (ii) vighairi

2. UFUPISHO (ALAMA 15)

Ujambazi wa kimataifa ni tatizo ililowasumbua walimwengu kwa muda mrefu sana. Serikali nyingi zimetumia mapesa mengi kwa miaka mingi sana zikijitahidi kupambana na janga hili. Hata hivyo, fanaka haijapatikana, wala halielekei kamwe kuwa itapatikana leo au karne nyingi baadaye.

Yumkini tatizo kubwa lilipo ni kuhusu jelezi la dhana ya “ujambazi” tena “kimataifa”. Hili ni tatizo mojawapo na yapo mengi sana. Tatizo la pili ni kiburi. Kuna wale watu binafsi na hasa viongozi wa nchi kubwakubwa na serikali zao zilizojaminisha kuwa ujambazi ni balaa kweli, tena belua, lakini huo ni wa huko, wala hauwezi kuwagusa licha ya kuwashtua wao.

Kulingana na maoni ya watakaburi hao, ujambazi ni wa watu “washenzi” wasiostaaraka, wapatikanao katika nchi zisizoendelea bado. Ujambazi peke wanaouona unafaa kukabiliwa ni dhidi ya mbubujiko wa dawa za kulevya uliosababishwa na vinyangarika kutoka nchi hizo maaluni za “ulimwengu wa tatu”. Kulingana na wastaarabu wa nchi zilizoendelea, vinyangarila hivi ndivyo hasa adui mkubwa wa ustaarabu ulimwenguni na ni sharti vifagiliwe mbali bila huruma. Baada ya kusagwasagwa, ulimwengu mstaarabu utazidi kutokana na ahadi ya mbingu hapa ardhini itakamilika.

Imani ya watu hawa ya kuwaa ujambazi wa kimataifa, hata iwapo upo, hauwezi kuwashtua wala kuwatingisha wao ilikuwa kamili na timamu. Ilikuwa

kamili na timamu hadi hapo mwezi Septemba tarehe 11 mwaka wa 2001, ndege tatu za abiria zilipolekezwa katika majumba mawili ya fahari, yenye urefu wa zaidi ya ghorofa mia moja na kuyatwangilia mbali. Mshtuko na kimako! Kimako kwa kuwa, kabla ya siku hiyo. Wamarekani hawangeweza kudhani kwamba ingewezekana taifa lolote au mtu yeyote kuthubutu kushambulia nchi yao, taifa wasifa lililojihami barabara dhidi ya ina yoyote ile ya uchokozi kutoka pembe yoyote ya dunia.

Hakuna ulimwenguni mzima, aliyeamini kuwa Marekani ingeweza kushambuliwa. Kwa ajili hiyo, mshtuko uliitingisha ardhi yote na huzuni ilitanda kote, kama kwamba sayari nzima imeshambuliwa, wala sio Marekani pekee.

Mintarafu hiyo, Marekani ilipolipiza kisasi kwa kuwaanguza waliokuweco na wasiokuweco kwa mabomu hatari huko Afghanistan, idadi kubwa ya watu duniani ilishangilia na kusherehekea. Kwa bahati mbaya, tafsiri ya shambulizi la minara-pacha na Newyork na lile la Pentagon, uti wa uwezo wa kivita wa Marekani, ulizorota. Kuna wengi waliodhani huo ni mwanzo wa vita vya Waislamu dhidi ya Wakristo na kwa muda, Waislamu wote wakashukiwa kimakosa kuwa ni majambazi wa kimataifa.

Maswali

- (a) Bila kubadilisha maana, fupisha aya tatu za kwanza. (maneno 60-75) (alama 8)

Matayarisho:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(b) Ukizingatia aya tatu za mwisho, fafania fikira za watu na mambo yote yaliyotokea baada ya Septemba tarehe 11, 2001. (maneno 65 - 75) (alama 7)

Matayarisho:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. MATUMIZI YA LUGHA (Alama 40)

(a) Toa mfano mmoja wa: (alama 2)

(i) Kipasuo

(ii) Kitambaza

(b)(i) Kiimbo ni nini? (alama 1)

.....
.....

(c) Andika maneno yenye miundo ifuatayo ya sauti. (alama 2)

(i) KIKKKI.....

(ii) IIIKI

.....

(d) Kanusha sentensi ifuatayo: (alama 2)

Amekuja kukuona na ataondoka kesho

.....

(e) Andika katika usemi wa taarifa. (alama 2)

“Hicho kijicho cha paka cheupe leo marufuku kwangu”. alisema mzee kambumbu

.....

(f) Unda nomino kutokana na vitenzi vifuatavyo (alama 2)

(i) Chuma

(ii) Zawadi

.....

(g) Eleza matumizi mawili ya nukta pacha. (alama 2)

(i)

(ii).....

(h) Andika sentensi ifuatayo katika udogo wingi (alama 2)
Uso wake umefura kabisa baada ya kuumwa na mbwa.

.....

(i) Changanua sentensi ifuatayo kwa kutumia mchoro wa matawi. (alama 4)
Mchezaji atakayeshinda atatuzwa zawadi murua

.....

.....

.....

.....

.....

(j) Andika sentensi ifuatayo upya bila kubadilisha maana ukitumia 'O'rejeshi. (alama 2)
Mwanafunzi alitumwa nyumbani juzi na hajapata karo hadi leo.

.....

.....

(k) Andika kinyume cha sentensi ifuatayo: (alama 2)
Wazee watatu walitoka mangweni mchana.

.....

.....

(L) Onesha kishazi huru na tegemezi (alama 2)
Msichana mtukutu alifukuzwa shuleni leo asubuhi.

.....

.....

(m) Nyambua vitenzi vifuatavyo katika kauli zilizo mabanoni. (alama 2)
(i) Nata (kutendesha)

.....

(ii) Kaa (kutendana).....

(n) Bainisha yambwa katika sentensi ifuatayo. (alama 3)
Mgeni aliandaliwa chakula kitamu na mwenyeji wake kwa sinia.

.....

.....

.....

.....

(o) Tambua matumizi ya kiambishi –ji- (alama 2)

Jino la jitu hilo lililiwezesha kujilia chakula kingi kuliko mkimbiaji yule.

.....
.....
.....

(p) Tunga sentensi moja kudhihirisha maana ya vitate *rika* na *lika*. (alama 2)

.....
.....

(q) Tambua aina ya vihusishi katika sentensi zifuatazo. (alama 2)

(i) Jumba lifuatalo li mbele ya msikiti wa Musa.

.....
.....

(ii) Kisiwa cha Giningi kimekauka

.....
.....

(r) Tambua hisia zinazojitokeza katika sentensi hizi: (alama 2)

(i) Ngo! Mtu kama wewe hawezi kufaulu.

.....
.....

(ii) Maskini! Alikuwa moto maskini.

.....
.....

(s) Tunga sentensi kudhihirisha matumizi ya nahau ifuatayo. (alama 2)

Zunguka mbuyu

.....
.....

4. ISIMUJAMII (ALAMA 10)

(a) Eleza dhana ya uwingi lugha. (alama 2)

.....
.....

(b) Fafanua mambo **manne** yanayochangia uwingi lugha katika jamii. (alama 8)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....